

УДК 811.111:371.4

**ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ГУМАНІЗМУ У
СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВУ ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПРЕДМЕТІВ
ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ****Ж.С. Свиренко**

Автор статті показує рівні сформованості гуманізму у студентів ВНЗ, проводить аналіз і визначає змістовні засади діагностичної методики. Для визначення якості гуманної людини проведена дослідно-експериментальна робота і зроблені висновки, головний з яких – більшість студентів не виявляє активної позиції щодо вивченого питання. Стаття зацікавить як вузьке коло фахівців з цього питання, так і всіх хто бажає ознайомитися з діагностикою рівнів сформованості гуманізму у студентів ВНЗ.

Ключові слова: гуманізм, рівні сформованості гуманізму, студент, дослідно-експериментальна робота.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Як одне із актуальних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти України XXI ст., виховання гуманізму розглядається у широкому розумінні як важлива умова формування багатогранної особистості. У світлі нових концепцій виховання людини перевага надається формуванню молодого покоління, здатного сформованого гуманістичного світогляду, наявності системи гуманістичних якостей, сформованості гуманістичних якостей та гуманної поведінки, що дозволить включатися в життєдіяльність, самостійно розв'язувати доступні проблеми. У той же час вища школа гостро відчуває потребу в оновленні наукової бази, яка дозволила викладачам розвивати

гуманістичні погляди у студентів вищих навчальних закладів і забезпечувати цей складний процес на належному науковому і професійному рівні.

Усвідомлення нагальної потреби в переосмисленні цілей, завдань, змісту сучасного навчально-виховного процесу відбулося й на державному рівні. Сьогодні держава орієнтує на виховання творчої, ініціативної людини, яка має активну громадянську позицію. Саме на це звертається увага в офіційних державних документах. Так, програма «Освіта. Україна ХХІ століття» одним з пріоритетних напрямків реформування вищої освіти виділяє демократизацію, гуманізацію та гуманітаризацію навчально-виховного процесу, органічне поєднання в ньому національного та загальнолюдського початку.

Саме тому проблема формування гуманістичних ціннісних орієнтацій особливості стала в центрі уваги психолого-педагогічних досліджень в умовах розбудови демократичної України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Подальший аналіз проблеми педагогічної технології формування гуманізму у студентів вищих технічних навчальних закладів ми вбачаємо за доцільне проводити в руслі того концептуального положення розробленого І. Бех, Л. Губерським, О. Ільченко, М. Каган, В. Мошковим, О. Сухомлинською, які розглядають цю проблему, як актуальну в формуванні світогляду людини, що «виступає інтегративною основою діяльності як окремого індивіда, так і будь-якої малої чи великої соціальної групи, колективу, нації, зрештою, всього людства» [7].

Формулювання цілей статті(постановка завдання)

Для того щоб знайти найбільш ефективні шляхи формування педагогічної технології виховання гуманізму в студентів вищих технічних навчальних закладів, нам необхідно з'ясувати:

- сформованість гуманістичного світогляду;
- наявність системи гуманістичних цінностей;
- сформованість гуманних якостей особистості;

- гуманна поведінка студента.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

Відкритість сучасного українського суспільства, академічна мобільність студентів, наукові контакти й обміни, яскраво виражена професійна спрямованість, вивчення гуманітарного циклу визначають високий соціальний рівень вищої освіти. Зокрема, портрет сучасного фахівця в будь-якій сфері знань і діяльності немислимий без володіння уміннями й навичками міжкультурної комунікації, без знання іноземних мов. Необхідністю є також підвищення комунікативної компетентності суспільства в цілому, причому це стосується не тільки оволодіння уміннями й навичками іншомовного спілкування, але й формування знань про сутність і механізми міжособистісного спілкування, способи вирішення конфліктних ситуацій, принципи й способи міжкультурної комунікації тощо.

Особливо важливе усвідомлення суспільством того, що оволодіння уміннями міжкультурної комунікації сприяє не тільки розвитку окремої особистості в світі, що динамічно змінюється, але й гармонійному розвитку всього суспільства, виховує гуманне ставлення і пошану до рідної культури, прищеплює готовність до діалогу, толерантність у ставленні до іншого, здатність до терпимості в міжкультурній взаємодії.

Розвиток гуманної й гармонійної особистості безпосередньо взаємозв'язаний зі ступенем розвитку в неї комунікативних навичок і гуманістичної спрямованості.

У студентів вищих технічних навчальних закладів формуються гуманістичні якості за узагальненими критеріями:

- сформованість гуманістичного світогляду;
- наявність системи гуманістичних цінностей;
- сформованість гуманних якостей особистості;
- гуманна поведінка студента.

В педагогічній літературі [1,2,3,4] теоретичний аналіз поняття "гуманізм" [5] та змісту актуального гуманізму дозволив нам визначити, що в основі їх лежать поняття "добро", "благо", специфіка визначення змісту гуманізму як особистісної якості студентів вищих технічних навчальних закладів великою мірою

пов'язана з особливим місцем предметів гуманітарного циклу в контексті вищої технічної освіти й дещо особливими завданнями їхнього вивчення.

Виходячи з цього, ми визначили, що змістовою основою діагностики рівнів сформованості гуманізму як особистісної якості студентів вищих технічних навчальних закладів є зміст поняття "добра", "благо", аналіз якого визначив змістові засади діагностичної методики (рис. 1).

1 Схема гуманних якостей особистості, виділених на основі аналізу змісту поняття «добро»

Визначені якості гуманної людини і формують зміст зазначених критеріїв, якими можна оперувати не тільки у процесі

спостережень, бесід, анкетування, під час аналізу результатів діагностування, тобто при визначенні рівня сформованості гуманізму, але і при виборі технологій викладання предметів гуманітарного циклу, форм і методів позааудиторної роботи.

В таблиці можна виділити три рівні сформованості гуманізму в студентів вищих технічних навчальних закладів:

високий – рефлексивно-творчий рівень;

середній – репродуктивний;

низький – емпірично-інтуїтивний.

Високий, рефлексивно-творчий рівень сформованості гуманізму у студентів вищих технічних навчальних закладів характеризується сформованістю компонентів лінгвістичної, комунікативної, професійно-інтерактивної компетенції, орієнтацією на встановлення гуманних відносин з природою, суспільством, окремими людьми і природою, сформованістю спеціальних знань і умінь та їхньою спрямованістю на визнання самоцінності людини в майбутній професійній діяльності, здатністю створювати гуманістично-рефлексивне середовище, яскраво виражати якості людяності, духовної взаємодії з оточенням. Студенти тяжіють до самопізнання, самооцінки, прояву гуманістичної професійної спрямованості, що є домінантою формування гуманістичного потенціалу майбутнього фахівця, та творчої доброчинної діяльності.

Середній, репродуктивний рівень сформованості гуманізму у студентів вищих технічних навчальних закладів виявляється у загальній компетентності, позитивно-пасивним ставленням до здійснення благодійних акцій, недостатньо виявленим бажанням установлювати гуманні відносини з іншими людьми в процесі спільної діяльності. Процеси гуманістично орієнтованого мислення, які забезпечують гуманістичну спрямованість внутрішнього світу студента, мають, як правило, продуктивний характер. Студенти усвідомлюють актуальний рівень готовності до майбутньої професійної діяльності на гуманістичних засадах і замислюються про самореалізацію.

Низький, емпірично-інтуїтивний рівень сформованості гуманізму у студентів вищих технічних навчальних закладів визначається відсутністю чітких знань про сутність гуманізму та

його принципи, невизначеністю ціннісних установок особистості, пасивним ставленням до суспільної та майбутньої професійної діяльності, схильністю до загострення конфліктних ситуацій з однокурсниками, заниженою самооцінкою, відсутністю бажання працювати в режимі гуманних відносин, толерантно відстоювати свої права, несформованістю вміння входити в контакти з іншими людьми, позитивно сприймати навколишній світ, людей.

Ступінь сформованості певних критеріїв залежить від внутрішньої готовності людини до сприйняття сутності цих понять, осмислення й прийняття їх як основи особистісної системи цінностей, поведінки й саморозвитку.

Співвідношення структурних компонентів гуманізму, які відповідають вищезгаданим критеріям і показникам, ступінь їхнього усвідомлення, активності прояву, самооцінки й самовиховання складають якісну характеристику рівнів сформованості гуманізму в студентській молоді.

Щоб довести цю думку, була проведена дослідно-експериментальна робота, в якій брали участь 132 студенти Донбаської національної академії будівництва і архітектури та Донецького інституту залізничного транспорту (64 студенти в контрольних групах n3 та n4 та 68 студентів в експериментальних групах n1, n2).

На першому етапі констатувального дослідження методами анкетування, тестування, узагальнення визначалися ставлення студентів до загальних проблем гуманізації їх оцінювання образу людини-гуманіста в собі самому, розуміння ролі людини в загальній картині світу, досвіду пізнавальних і перетворюючих впливів на зовнішній, об'єктивний світ і внутрішній, суб'єктивний світ «Я». Так, за критерієм «Наявність професійних мотивів» використовувався модифікований тест «Методика вивчення професійних мотивів» (за С.С. Єрмаковою). Розроблена нами анкета і «стандартизоване інтерв'ю» (за С.П. Тищенко) дозволили визначити рівень розуміння студентами суті гуманізації. Для визначення сформованості бажання працювати в режимі гуманних відносин була застосована самодіагностика кодифікування Т. Фролової [6, 7].

Треба відзначити, що студенти достатньо обґрунтовано відповідали на запитання, зв'язані з розумінням понять «гуманізм», «гуманна людина».

Але контент-аналіз студентських відповідей показав, що 72% опитаних змішують визначали «гуманізм» як форму суспільної свідомості, систему поглядів на людину, вид ідеології, принцип світогляду.

Статистична обробка анкети з вищезгаданого запитання показала, що 10% студентів контрольних груп і 12% експериментальних вважають себе гуманними людьми.

Другий діагностичний зріз був пов'язаний з потребою визначити у студентів рівень сформованості змістовно-процесуального компонента гуманістичного потенціалу. Студентам було запропоновано описати свої роздуми під час вирішення гуманістичних завдань шляхом тестування (метод незакінчених пропозицій). Наприклад, «Гуманні взаємини людей – це ...», «Гуманна людина в складних ситуаціях завжди...» та ін.

Аналіз висловлювань студентів показав, що їм властива деяка неадекватність у визначенні понять «гуманні відносини», «гуманна людина», «гуманний вчинок», це свідчить про те, що при деякій стихійній організації гуманізації педагогічного процесу вивчення предметів гуманітарного циклу в технічному ВНЗ формування гуманістичного потенціалу майбутніх фахівців відбувається стихійно, некеровано й досить повільно.

Аналіз протоколів з відповідями студентів, які відображали ступінь вираженості у них умінь гуманної поведінки, виявив такі тенденції:

- випробовувані (44%) продемонстрували високий і достатній рівень сформованості таких умінь: працювати в режимі гуманних відносин; робити добрі справи; бути готовим до діалогу;
- 17% студентів вважають, що уміння – «тактовно переорієнтовуватися в складних економічних, екологічних і правових обставинах», «сприймати і розуміти іншу людину», «бути готовим до діалогу» – сформовані на середньому і слабкому рівнях;
- 83% майбутніх фахівців відзначили слабкий рівень

або відсутність таких умінь, як «екологічна чутливість», «входити в контакт з іншими людьми на різних психологічних дистанціях»;

- 75% студентів відзначили середній і слабкий рівні сформованості уміння «вибирати мовні форми, відповідні ситуації».

Таким чином, можна констатувати той факт, що сумарна оцінка рівнів сформованості складових гуманної поведінки майбутнього фахівця знаходиться на середньому або слабкому ступені вираженості.

Узагальнення отриманих результатів констатуючого етапу експерименту показало, що сформованість компонентів гуманізму на високому рівні була характерною тільки для 26,5% студентів експериментальних і 26,6% – контрольних груп. У великої кількості студентів як експериментальних груп (27,9%), так і контрольних груп (28,1%) був виявлений низький рівень сформованості гуманізму.

Аналіз результатів, отриманих на констатуючому етапі експериментальної роботи, свідчить про те, що сформованість гуманізму у студентів контрольних і експериментальних груп визначається приблизно на одному рівні (розбіжність не є значущою).

Рівень сформованості гуманізму у більшості учасників експериментального дослідження є середнім, репродуктивним. Це виражається в тому, що значна частина студентів не дуже чітко розуміє сутність гуманізму, зміст принципів гуманізму, не розуміє світоглядної й аксіологічної значущості предметів гуманітарного циклу, навіть вважає їх вторинними в порівнянні з предметами фундаментального й професійно-орієнтованого циклів. Гуманістичний зміст майбутньої професійної діяльності студенти вважають менш важливим, ніж ефективне вирішення "основних" професійних завдань та можливості кар'єрного зростання. Більшість студентів не виявляє активної позиції щодо участі в благодійних, просвітницьких акціях.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Таким чином, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури, статистичних даних, виходячи з гуманістичного підходу до розуміння поставленої проблеми, можна виділити їхні характерні ознаки: три рівні сформованості гуманізму (високий - рефлексивно-творчий рівень, середній - репродуктивний, низький - емпірично-інтуїтивний). Як відомо, рівні сформованості регулюють поведінку особистості тільки в тому випадку, якщо вони перетворюються в цінності орієнтації. Тому щоб вирішити проблему технології виховання гуманізму як ціннісну орієнтацію, необхідно визначити їхнє місце в структурі особистості й описати механізм формування, що і зроблено автором статті.

Аналіз результатів констатуючого етапу експерименту дає підставу зробити висновок про те, що стихійне формування гуманістичної спрямованості студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу не забезпечує якісної підготовки більшості майбутніх фахівців до гуманізації особистісних і професійних відносин.

Література

1. Берулава М. Состояние и перспективы гуманизации образования / М.Н. Берулава // Педагогика. – 1996. – № 1. – С. 9-11.
2. Бех І. Гуманізм у вихованні підростаючої особистості / І.Д. Бех // Рідна школа. – 1995. – № 5. – С. 23-26.
3. Губерський Л. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – К.: Знання України, 2002. – 580 с.
4. Ильченко О. Компетентностный подход к формированию стандартов профессионального образования / О.А. Ильченко // Открытое образование, 2004. – № 4(45). – С. 4-8.
5. Каган М. Мир общения: проблемы межсубъектных отношений / М.С. Каган. – М.: Политиздат, 1988. – 319 с.
6. Мошков В. Про наслідки дослідження системи підвищення кваліфікації фахівців іноземних мов в Україні у контексті реалізації проекту Британської Ради „ІНСЕТ" / В. Мошков // Освіта і управління. – № 4. – 1998. – С. 160-163.

7. Новоепедагогическое мышление / [под ред. А.В. Петровского]. – М.:Педагогика, 1989. – 278 с.

Автор статьи показывает уровни формирования гуманизма у студентов вузов, проводит анализ и определяет основные способы диагностической методики. Для определения качеств гуманизма проведена исследовательско-экспериментальная работа и сделаны выводы, главный из которых – что большинство студентов не проявляют активной позиции к изучаемому вопросу. Статья заинтересует как узкий круг специалистов по этому вопросу, так и всех желающих познакомиться с диагностикой уровней формирования гуманизма у студентов вузов.

Ключевые слова: гуманизм, уровень формирования гуманизма, студент, исследовательско-экспериментальная работа.

The author considers the levels of training humanism to university students, analyzes and determines the main ways of the diagnostic methodology. To specify the qualities of humanism there was carried out an investigation and experimental work and conclusions were made, the main conclusion stating that most students do not show interest to the problem under study. The article will be of interest both for a narrow range of specialists and for those wishing to acquaint themselves with the diagnostics of the levels of training humanism to university students.

Keywords: humanism, the levels of training humanism, student, an investigation and experimental.

Свиренко Жанна Сергеевна – доцент кафедры «Прикладная лингвистика и этнология», кандидат педагогических наук, Донбасская академия строительства и архитектуры

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Червонецький В.В.